

Förhållandena under och efter krigsslutet i några av de av krigsdrabbade länderna i Europa, Nato och Warszawapakten

Andra världskriget var en väpnad konflikt som pågick från år 1939 till 1945 och involverade de flesta av världens nationer, inklusive alla stormakter, vilka till slut bildade två motsatta militära allianser, de allierade med Storbritannien som ledande stat mot axelmakterna med Tyskland som huvudrepresentant. Det var det mest vidsträckta kriget i historien med mer än 100 miljoner människor som tjänstgjorde i militära enheter. I ett tillstånd av "totalt krig" ställde de stora deltagarna hela sin ekonomiska, industriella och vetenskapliga kapacitet till förfogande för krigsansträngningen och raderade därmed ut skillnaden mellan civila och militära resurser. Genom att involvera massdöd av civila, däribland förintelsen i koncentrationsläger, strategiska bombningar och de första användningarna av kärnvapen i krig, ledde kriget till att uppemot 85 miljoner människor dödades, svalt ihjäl eller dog av krigsrelaterade sjukdomar. Detta gör andra världskriget till den i särklass blodigaste konflikten under hela mänsklighetens historia. Tysklands anfall mot Polen som inleddes 1 september 1939 utlöste andra världskriget då Storbritannien och Frankrike förklarade krig mot Tyskland som svar på invasionen.

Det tyska handlandet väckte starka reaktioner hos omvärlden. Hitler nöjde sig inte längre med att återerövra det som Tyskland hade förlorat i Versailles-freden och att samla alla tysktalande folk inom sitt rike. Hans politik syftade till en total maktdominans i Europa. Hitler hade som ett tydligt mål att skapa livsrum (Lebensraum) för det framtida Tyskland genom en erövring av Östeuropa, där de slaviska folken skulle agera arbetskraft och den judiska rasen skulle utrotas. Hans första steg var att förena Tyskland och Österrike, annektera Tjeckien 1938-1939 och skapa en slovakisk satellitstat. Polen deltog i uppdelningen och ockupationen av Tjeckoslovakien, då Polen i september 1938 ockuperade delar av det tjeckiska Schlesien samt den tjeckiska delen av den polsk/tjeckiska staden Teschen.

Begreppet **axelmakterna** myntades av Benito Mussolini och syftade på axeln Rom-Berlin som han menade att Europa i framtiden skulle komma att röra sig kring och som stod för den allians som 1936 bildades mellan Italien och Tyskland. 1940 anslöt sig Japan genom Tremaktpakten och dessa tre stater kom själva att beteckna alliansen för "Axeln Rom-Berlin-Tokyo". Under andra världskrigets gång var det många länder som både tillhörde och lämnade axelmakterna.

Nazitysklands krigshandlingar framgår till stor del ur nedanstående länders historia. Förhistorien är dock viktig i sammanhanget och omfattar tiden efter Adolf Hitlers och Nationalsocialistiska tyska arbetarepartiets (NSDAP) maktövertagande 1933 fram till annekteringen av Österrike 1938 och intåget i Polen 1939. Sedan han utsetts till Rikskansler efter valet 1933 lyckades Hitler snabbt etablera en enpartistat och diktatur och fick med *Fullmaktslagen (Ermächtigungsgesetz)* den 23 mars möjlighet att stifta lagar utan Riksdagens godkännande. Med Gestapo-chefen Heinrich Himmler fick SS (Schutzstaffeln = skyddsstyrka, en elitstyrka som kunde liknas vid en stat i staten) ett mycket större inflytande och blev den viktigaste aktören under Förintelsen. Diskrimineringen av judarna började redan i april med att ett Arierbevis (Ariernachweis) krävdes för alla tjänstemän. Detta betydde att judarna inte längre kunde få tjänstemannastatus, undantaget de som hade deltagit i första världskriget på Tysklands sida. Redan den 21 mars samma år uppfördes det första koncentrationslägret i Dachau för politiska fångar. I och med Nürnberglagarna 1935 blev det illegalt för arier att gifta sig med judar. Under kristallnatten november 1938 dödades ett okänt antal judar och flera tusen hamnade i koncentrationsläger. Den slutgiltiga lösningen (Endlösung der Judenfrage) bestämdes på Wannseekonferensen den 20 januari 1942 i Berlin. Nazisterna förföljde och mördade miljontals judar och andra minoriteter i Förintelsens slutgiltiga lösning.

Efter president Hindenburgs död 1934 förenade Hitler presidentämbetet och rikskanslerämbetet i en och samma person och kallade sig för "Führer". Armén (Reichswehr) svor eden till Hitler personligen. Ganska snabbt efter maktövertagandet ogiltigförklarades Versaillesfördraget av Tyskland varefter en ohämmad upprustning påbörjades. Hitler förklarade vid olika tillfällen att Tyskland skulle vara krigsberett om några år. Den första territoriella expansionen skedde i Österrike den 12 mars 1938 varefter Tjeckoslovakien tvingades avträda Sudetlandet till Tyskland i september samma år. Tysklands invasion av Polen den 1 september 1939 blev startskottet för andra världskriget och Storbritannien och Frankrike förklarade krig mot Tyskland den 3 september 1939. Trots alliansen med andra nationer, främst Italien och Japan, besegrades Tyskland 1945 och ockuperades av fyra av de allierade länderna (Storbritannien, Frankrike, USA och Sovjetunionen). Även Tyskland led svårt under krigsåren och brittisk-amerikanska bombningar ödelade bl a städerna Köln 1942, stora delar av Hamburg 1943 och Dresden 1945.

Öst- och Västtyskland: Tyskland hade, som följd av krigsslutet 1945, upphört att existera som stat och dess landområden väster om Oder-Neisse-linjen jämte staden Berlin delats upp i fyra zoner styrda av det Allierade kontrollrådet d v s representanter för segrarmakterna. Territoriet öster därom kom under dels polsk dels sovjetisk förvaltning. De tre västkontrollerade zonerna erhöll genom västmakternas beslut 1949 gemensamt namnet

Förbundsrepubliken Tyskland (BRD). De erhöll också en egen valuta D-mark och en ny grundlag gav det västtyska folket en viss grad av självstyre gentemot de västliga ockupationsmakterna. Sovjetunionen reagerade härpå genom att samma år bilda den Tyska Demokratiska Republiken (DDR) av den sovjetiska ockupationszonen.

1955 samlades Västtysklands försvarsmakt under Bundeswehr och landet anslöts till försvarsalliansen Nato medan Östtyskland anslöt sig till den samma år bildade Warszawapakten som omfattade samtliga östeuropeiska länder. 1961 spärrade DDR gränsen mellan Östberlin och Västberlin genom byggandet av Berlinmuren runt Västberlin för att hindra delar av den östtyska befolkningen att lämna DDR. Allierad militär personal rörde sig i korridorerna mellan Västberlin och BRD efter speciella regler och minsta avsteg föranledde protester från Sovjetunionen. USA:s Marshallplan bidrog till att Västtyskland relativt snabbt kunde återuppbygga sina söderbombade städer medan motsvarande återuppbyggnad dröjde på östsidan, som inte fick ta del av biståndet efter beslut av Sovjetunionen. I stället fick de se sina industrier monteras ned och flyttas till Sovjetunionen. Befolkningen i Östtyskland fick de närmaste decennierna efter krigsslutet utstå stora umbäranden och levde ända tills murens fall 1991 under ständig övervakning av den hemliga polisen, Stasi. Båda länderna fick vidkännas höga krigsskadestånd. DDR lämnade Warszawapakten 1990 och anslöt sig samma år till BRD.

Italien: Italien, den andra parten av axelmakterna (Rom-Berlin) under andra världskriget, var ekonomiskt svagt och först i juni 1940 förklarade Italien krig mot de allierade. Mussolini hoppades utöka Italiens kolonier i Nordafrika. Majoriteten av axelmakternas trupper i Afrika kom att utgöras av italienare. Italiens områden i Östafrika ockuperades snart av britterna men i Nordafrika stannade motoffensiven upp på grund av underhållsproblem och att brittiska trupper blev avdelade till andra fronter. Tyska förstärkningar sändes dit i form av Afrikakåren under ledning av Erwin Rommel som lyckades besegra de brittiska styrkorna upprepade gånger, fram tills förlusten vid slaget vid el-Alamein. I Medelhavet misslyckades den italienska flottan, bestående av ett antal slagskepp och tunga kryssare, att besegra de brittiska flottstyrkorna främst beroende på dålig organisation bland officerarna, dålig samträning mellan flyget och flottan, avsaknad av radar och brist på bränsle liksom föråldrade taktiker i till exempel flygformationer.

I oktober 1940 invaderade Italien utan framgång det neutrala Grekland. Storbritannien började skeppa in förband från Nordafrika, och från baser i Grekland kunde brittiskt bombflyg nå de för Tyskland så viktiga oljefälten i Rumänien. Tyskland ingrep under 1941 och erövrade Grekland varför de brittiska styrkorna evakuerades. Italienska styrkor utgjorde därefter majoriteten av axelmakternas ockupationstrupper i Grekland och Jugoslavien och ockuperade även en del av sydöstra Frankrike. Italien skickade en expeditionskår till kriget mot Sovjetunionen, en styrka som i juli 1942 expanderades till en fullskalig armé om 200 000 man men som sargades svårt och senare upplöstes i samband med slaget om Stalingrad. Ett mindre antal italienska bomb- och jaktplan deltog även i slaget om Storbritannien.

Sedan de tysk-italienska styrkorna i Nordafrika slutligen besegrats av britterna och av landsatta amerikanska styrkor och Sicilien erövrats av de allierade, var stödet för Mussolini och kriget svagt i Italien. I juli 1943 greps Mussolini och avsattes som Italiens ledare och förhandlingar om vapenstillestånd inleddes. De allierade kunde nu landstiga på det italienska fastlandet utan att möta motstånd. Mussolini fritogs emellertid ur fångenskapen av tyskarna och installerades som ledare för Salörepubliken (Italienska sociala republiken) en fascistisk marionettregim i det av Nazityskland ockuperade Norditalien upprättad 23 september 1943. Italien var nu delat i två delar: i söder fanns den regering som kämpade tillsammans med de allierade och i norr de Mussolini-trogna tyskallierade styrkorna. En stor motståndsrörelse bildades även i norr som slogs mot tyskarna och deras italienska samarbetsmän. Till följd av vapenstillestånden blev Tyskland nu även tvunget att ockupera de delar av Balkan och Frankrike som förut hållits av italienarna. I september 1944 kapitulerade södra Italien för de allierade och i november erkändes Italien som allierad krigförande makt som bytt sida. För de allierades del påbörjades en lång offensiv som gick relativt långsamt bland annat på grund av den bergiga terrängen som var lätt att försvara. De tysk-italienska styrkorna besegrades inte förrän i april 1945. Mussolini arkebuserades samma år av partisaner efter att ha dömts i en ståndrätt.

Italien fick vidkännas stora förluster vid krigsslutet och fick i Parisavtalet 1947 avträda sina kolonier i Libyen, Etiopien och Eritrea samt vissa landområden till England, Frankrike, Grekland och Jugoslavien. 1946 ersattes monarkin med en republik efter en folkomröstning om statsskicket. Med hjälp av Marshallplanen kunde den italienska ekonomin återhämta sig efter andra världskriget. Italien valde tidigt att delta i det västliga samarbetet och gick 1949 med i Nato.

Tjeckoslovakien: Ockupationen av Tjeckoslovakien hade föregåtts av flera års förhandlingar och krav på att den tyskspråkiga delen av landet, Sudetenland skulle komma under tyskt herravälde. I Münchenavtalet 1938 (mellan Tyskland, Storbritannien, Frankrike och Italien) fick Hitler igenom sitt krav på att annektera området. Storbritanniens premiärminister Neville Chamberlain ansåg att man därmed säkrat freden i Europa. Den 1 oktober 1938 marscherade tyska trupper in i Sudetenland och den tysktalande majoriteten i området hälsade trupperna med stort jubel. Mindre

än ett halvår senare i mars 1939 gjordes den västra delen, Böhmen-Mähren, till ett tyskt protektorat och Slovakien, som var den östra delen, blev en självstyrande stat i allians med Tyskland.

Alla försök från befolkningen till protester eller fredliga demonstrationer möttes med våld av tyskarna; efter att studenter demonstrerat i november 1939 stängdes alla universitet för resten av krigstiden. De som satt i koncentrationslägret Theresienstadt skickades vidare därifrån till utrotningsläger, men tusentals människor dog i Theresienstadt. Slovakien hade utropat sin självständighet den 14 mars 1939, men denna självständighet saknade betydelse genom det fördrag mellan Slovakien och Tyskland som undertecknades den 23 mars samma år och som gav Tyskland rätt att placera militära trupper i Slovakien. I augusti 1940 undertecknades ett dekret som innebar att 70 000 judar deporterades från Slovakien; de flesta av dessa mördades. Befolkningen i Slovakien gjorde olika former av sabotage. Det bildades också en motståndsrörelse som i augusti 1944 gjorde ett väpnat uppror. Upprorsmakarna bad om militär hjälp, men den hjälp som skickades från Sovjetunionen och från de västallierade kunde inte hindra att upproret slogs ned efter tio veckor. Hösten 1944 ockuperades även Slovakien.

Merparten av Tjeckoslovakien befriades 1945 av Röda armén. De allra västligaste delarna med bland annat Pilsen befriades dock av amerikanska trupper. Efter befrielsen styrdes Tjeckoslovakien av en koalitionsregering av samtliga tillåtna partier. Politiska partier utanför den nationella fronten tilläts endast om de ställde sig bakom regeringsprogrammet. När USA i juni 1947 lanserade Marshallplanen tackade Tjeckoslovakien först ja till att delta i detta återuppbyggnadsprogram, men sedan det stött klart att Sovjetunionen inte tänkte tolerera detta drog sig landet ur. Samarbetet inom koalitionsregeringen blev allt svårare och kommunisterna och social-demokraterna kunde med sin majoritet genomdriva sin politik. Den 20 februari 1948 avgick de borgerliga statsråden i protest mot att den kommunistiske inrikesministern fyllde höga tjänster inom poliskåren med kommunister.

Fram till andra världskrigets slut bodde runt tre miljoner sudettyskar i dåvarande Tjeckoslovakien och utgjorde en fjärdedel av befolkningen. Genom Potsdam-överenskommelsen i juli 1945 godkände USA, Storbritannien och Sovjetunionen att den tyska befolkningen (i Polen, Tjeckoslovakien och Ungern, troligen ca 12 miljoner människor, totalen osäker) deporterades. Det anses vara historiens största folkfördrivning. Tyskarna i protektoratet hade gjorts till medborgare i Tyskland under kriget och de blev nu tvungna att ansöka om tjeckoslovakiskt medborgarskap vilket endast gavs till tyskar som kunde bevisa att de aktivt kämpat mot den tyska ockupationsmakten. Från och med januari 1946 deporterades ungefär 800 000 tyskar. Därefter återstod endast 165 000 tyskar i Tjeckoslovakien, jämfört med över två miljoner före kriget. De fördrivna tyskarnas egendom konfiskerades utan kompensation. En lag i maj 1946 gav amnesti åt individer som begått skändligheter mot värnlösa tyskar. Den tyska befolkningen drabbades av en stark folklig vrede. I Prag hängdes tyska soldater i lyktstolpar. På en del platser föstes tyskar ihop och avrättades urskillningslöst med maskingevär eller placerades i tjeckiska koncentrationsläger där tusentals svalt ihjäl. Många tyskar omkom under deporteringarna. Deportering och beslag av egendom drabbade även omkring 100 000 etniska ungrare. Några fria val hölls inte. Från och med den så kallade Pragkuppen 1948 leddes landet av kommunistpartiet styrt från Moskva. Från mitten av 1960-talet började vissa reformer att diskuteras och under Pragvåren 1968 diskuterades dessa reformer öppet. Grannländerna oroades dock över detta och invaderade under ledning av Sovjetunionen Tjeckoslovakien i augusti 1968.

De politiska förändringarna i Europa 1989 påverkade även Tjeckoslovakien, vilket bland annat resulterade i att Václav Havel blev president och fria val hölls 1990. Bland tjecker och slovakier fanns det olika åsikter om hur snabbt vissa ekonomiska reformer skulle genomföras och det ledde till att Tjeckoslovakien upplöstes 1992. Den 1 januari 1993 bildades istället de två **separata republikerna Tjeckien och Slovakien**. Tjeckoslovakien ingick i Warszawapakten till 1991.

Österrike: 12 mars 1938 tågade tyska trupper in i Österrike och genomförde anslutningen *-Anschluss-* vilket betydde att Österrike blev en del av Adolf Hitlers stortyska rike. Delar av befolkningen välkomnade entusiastiskt de tyska soldaterna. Direkt efter anslutningen startade ariseringen med terror och förföljelser mot österrikiska judar. Nazistmotståndare fängslades. 10 april genomfördes en folkomröstning för att i efterhand legitimera anslutningen av Österrike. Österrike fick 1939 som en del av Tyskland namnet *Ostmark* och namnet Österrike undveks. Landet styrdes direkt från Berlin. Flera koncentrationsläger upprättades. Mauthausen, upprättat 1938, tillhör de mest ökända och här verkade Josef Mengele. Av de 220 000 judar som levde i Österrike före kriget fanns 5 000 kvar i landet 1945.

Österrike kom som en del av Nazityskland att strida i andra världskriget och viktig rustningsindustri fanns i Österrike, bland annat av handeldvapen och pansar. Sedan de allierade intagit Italien 1943 började Österrike utsättas för flyganfall. Wien bombades allvarligt 1944 och fabriker och civilsamhället utsattes för bombningar. Under våren 1945 började allierade trupper inta Österrike och den 13 april föll Wien. Det fanns en kommunist-ledd motståndsrörelse i Steiermark och Kärnten som fick stöd av slovenier och de jugoslaviska partisanerna. Under 1944 bildades även en

motståndsrörelse i Wien. Den blev känd som "O5" då medlemmar målade förkortningen på byggnader i bland annat Wien. På Stefansdomen i Wien har en av dessa skrifter bevarats. Österrike och staden Wien delades efter krigsslutet upp av segrarmakterna, en ockupation som varade fram till 1955. Sovjetunionen accepterade då ett enat Österrike inom de gränser som gällde före 1938 på villkor att landet förklarade sig neutralt, för att förhindra det från att ansluta sig till Nato. Både detta och sovjetiska krav på krigsskadestånd accepterades för att säkra Österrikes självständighet.

Sovjetunionen: Strax före andra världskriget fördes intensiva förhandlingar mellan flera politiska block i Europa. Frankrike och Storbritannien sonderade i juli 1939 Sovjetunionen om ett eventuellt militärt samarbete men förhandlingarna strandade och fick Sovjetunionen och Tyskland att söka sig till varandra. Det kom som en överraskning för de flesta när Sovjetunionen och Tyskland skrev under Molotov-Ribbentroppakten (en icke-angreppspakt mellan Sovjetunionen och Tyskland). I ett hemligt tilläggsprotokoll till avtalet delades Östeuropa upp i intressesfärer mellan Tyskland och Sovjetunionen. Med avtalet i sin hand kände sig Hitler säker på att ha full handlingsfrihet utan andras inblandning, vilket ledde till att Tyskland den 1 september 1939 anföll Polen. Det blev startskottet för det andra världskriget. Den 17 september gick även den sovjetiska armén in i Polen och besatte dess östra provinser. Efter Polens fall gjorde Sovjetunionen och Tyskland ett fredsutspel då man föreslog en fred på status quo (jmf inledande avsnittet om Tjeckoslovakien). Därefter begärde Stalin baltstaternas underkastelse. Till en början tvingades de baltiska staternas regeringar att acceptera att sovjetiska trupper skulle få stationeras inom deras områden. Den 30 november anföll Sovjetunionen Finland när Finland vägrade gå med på att avträda en buffertzon nordväst om Leningrad (nuvarande Sankt Petersburg) och acceptera samma typ av överenskommelse som de baltiska staterna tvingats gå med på. Finska vinterkriget slutade i mars 1940 med att Finland tvingades till stora landavträdelser. Året därpå ockuperades baltstaterna helt och hållet och annekterades av Sovjetunionen.

Tyskarnas invasion av Sovjetunionen 1941 fick sitt namn efter den tyskromerske kejsaren Fredrik I som kallades för Barbarossa (rödskägg) av italienarna på grund av sitt stora röda skägg. Barbarossa var ledare för det tredje korståget mot Jerusalem på 1100-talet och en av Hitlers idoler i den tyska historien. Hitler såg invasionen av Sovjetunionen som ett korståg mot judar och kommunister. Operationen inleddes i juni. I en väldig front från Östersjön till Svarta havet (290 mil) trängde 3,7 miljoner man, 600 000 fordon, 3600 stridsvagnar och mer än 3000 flygplan in i Sovjetunionen. Senare tillkom trupper från Italien, Rumänien, Ungern och Finland. Även om delar av den tyska armén var mekaniserad var man 1941 fortfarande i hög grad beroende av hästar och en stor del av soldaterna avancerade till fots. Mot slutet av augusti stod armégrupp Nord bara 50 kilometer från Leningrad (nuvarande Sankt Petersburg) men då hårdnade det sovjetiska motståndet. I början av december var de tyska trupperna i utkanten av Moskva där de hade kört fast i den bitande vinterkylan. Här möttes de av en halv miljon ryska soldater som gick till motattack. Då stod det klart att Hitlers mål att slå ut Sovjetunionen hade misslyckats. Hitler hade räknat med att fälttåget i Ryssland skulle vara avklarat i oktober 1941. Under den varma torra sommaren hade tyskarna stora framgångar, men sedan kom hösten och med den regnen. Nu fick tyskarna problem med sina fordon på de leriga vägarna. I början av invasionen använde sig tyskarna av 750 000 hästar, men det dog över 1 000 om dagen och i slutet av augusti hade man förlorat omkring 500 000 hästar. De flesta av de tyska soldaterna saknade vinteruniformer och många frös ihjäl i den bistra kylan. I början av december meddelade den 12:e pansardivisionen att de under det senaste dygnet hade förlorat 63 man som dödats av fienden och 325 man som dött av köldskador. Sovjetunionen kunde däremot föra fram och gå till motanfall med utvilade soldater som var utrustade med nytillverkade moderna vapen. Det tyska misslyckandet tvingade fram fortsatta offensiva operationer på östfronten. 1942 inleddes operation Blå med slaget vid Stalingrad, och 1943 satte Hitler sitt hopp till slaget vid Kursk. Därefter var den tyska offensiva förmågan i stort uttömd. Samtidigt med dessa nya offensiver kom målsättningen att förskjutas från att snabbt slå ut huvuddelen av Röda armén, till att slå mot den sovjetiska ekonomin genom att erövra oljekällorna i Kaukasus, vilket skulle vara en långsammare metod att besegra motståndaren. Denna förskjutning mot att angripa ekonomiska mål i Sovjetunionen minskade också den avgörande fördelen med den mycket högre tyska militära skickligheten och kriget fick mer en karaktär av utnöttningskrig där Sovjetunionens och de allierades större resurser skulle fälla avgörandet.

Under invasionen av Sovjetunionen organiserade tyskarna speciella utrottningsstyrkor, så kallade Insatsgrupper vars uppgift var att samla ihop och döda alla judar, romer och kommunister. Tyskarna fick hjälp av extremister i de baltiska länderna och Ukraina. Under invasionens tre första månader mördades hundratusentals judar, romer och kommunister. I Sovjetunionen avrättades från 1941 till 1944 mellan 1,4 miljoner och 2 miljoner människor, det största flertalet av dem var judar. När Röda armén intog Berlin i maj 1945 hade tyskarna förlorat drygt 2,3 miljoner soldater på östfronten, det var 80 procent av alla tyska förluster under andra världskriget. Ryssarna förlorade 20 miljoner, varav hälften var civila. Under kriget på östfronten hamnade omkring 5,7 miljoner ryska soldater i tysk fångenskap. Av dem dog mellan 2,7 och 3,3 miljoner innan kriget tog slut 1945.

När Stalin dog i mars 1953 tog en ledartrojka över som snart avlöstes av Nikita Chrusjtjov. Maktövertagandet markerade slutet på den stalinistiska perioden men utmärktes annars av att rymdkapplöpningen tog sin början genom en serie sovjetiska framgångar, från uppskjutningen av Sputnik 1 år 1957 till Jurij Gagarins historiska rymdfärd i april

1961. Förhoppningar om ett fredligare Sovjetunionen kom på skam när sovjetiska trupper tågade in i Ungern 1956. Chrusjtjov fick intern kritik för hur han hade skött Kubakrisen och misslyckandena i det sovjetiska jordbruket. Han hade också försökt organisera om kommunistpartiet vilket hotade partibyråkraternas makt. Under 1964 fick han lämna politiken och en ledartrojka tog makten av vilka Brezjnev blev den ledande.

Under Brezjnevs ledning försökte Sovjetunionen återuppväcka folkfrontspolitiken från 1940-talet i den europeiska vänstern, men efter Warszawapaktens intåg i Tjeckoslovakien 1968 genomgick de europeiska kommunistpartierna en kris och strävandena misslyckades. 1970-talet blev stagnationens årtionde för Sovjet. Partibyråkraterna fick ämbeten på livstid, den sovjetiska ekonomin tyngdes av de enorma militära utgifterna och kriget i Afghanistan som inleddes på juldagen 1979. När Brezjnev avled tog först Andropov och sedan Tjernenko över. Deras ämbetsperioder var korta, de satt omkring ett år vardera. 1985 tillträdde Michail Gorbatsjov, som endast var 54 år, och som lanserade begreppen glasnost och perestrojka. Gorbatsjov startade också en kampanj mot det hejdlösa alkoholdrickandet och såg till att Sovjetunionen drog sig ur det besvärliga Afghanistankriget. Ett stort steg mot demokrati togs i valen 1989, då oberoende kandidater fick ställa upp. Försök gjordes att göra Sovjetunionen till en federation där varje delrepublik skulle få mer egenbestämmande makt och förslaget godkändes efter en folkomröstning. Ett kuppöversök i augusti, som stoppades av delrepubliken Rysslands president Boris Jeltsin, fick Gorbatsjov att avgå den 25 december 1991 när republik efter republik utropade autonomi eller självständighet. Dagen efter avgick alla ledamöterna i Sovjetunionens högsta sovjet, vilket innebar att unionen stod utan ledning och i praktiken var upplöst. 31 december slutade de sista sovjetiska institutionerna sin verksamhet och unionen upplöstes då också på papperet. På nyårsaftonen i Moskva halades Sovjetunionens flagga och Rysslands flagga hissades.

Sovjetunionen var tongivande inom Warszawapakten fram till dess upplösning 1991.

Polen: När Nazityskland ställde krav på att Polen skulle avstå från korridoren vid Danzig till Östersjön, avvisade Polen Hitlers krav i mars 1939. Polen fick då försäkran om stöd från Storbritannien och Frankrike. Den 25 augusti 1939 undertecknades i London en försvarsallians mellan den polska och brittiska regeringen. Den tyska propagandan hävdade felaktigt att polackerna förföljde Polens tyska minoritet och när invasionen kom utmålades den som en räddningsexpedition. Dagen före iscensatte tyskarna, utklädda till polska soldater, en rad falska anfall mot tyska mål längs den polska gränsen för att ge Tyskland en förevändning för kriget. Den tyska anfallsstrategin (Blixt-krig), där pansartrupper och flygvapen hade viktiga roller, vann snabba framgångar. Redan efter två veckor var utgången klar. Den polska armén led mycket stora förluster och trupperna blev snabbt splittrade vilket ledde till ett oorganiserat motstånd. Trots detta slog polackerna ut 30 % av de tyska pansarfordonen och nästan 20 % av flygplanen. Den 17 september gick Sovjetunionen in i östra Polen med mer än 600 000 man och den polska regeringen flydde till Rumänien. Trots detta fortsatte det polska motståndet. 27 september kapitulerade huvudstaden Warszawa efter att tyska styrkor utsatt staden för flera dygns bombardemang med artilleri och bombflyg. En dryg vecka senare upphörde striderna.

De civila förlusterna vid den tyska offensiven uppskattas till 150 000 polacker varav 20 000 polska intellektuella, intelligentia och tänkbara ledare massavrättades. I oktober 1939 var västra Polen ockuperat av Tyskland medan Sovjetunionen kontrollerade de östra delarna av landet dvs dagens västra Vitryssland, västra Ukraina och sydöstra Litauen. Motståndet mot den nazistiska ockupationen leddes under hela kriget av Hemarmén. Uppemot 100 000 av de polska soldaterna lyckades fly 1939 via interneringsläger i Rumänien till Frankrike, där den polska exilregeringen kunde organisera en armé med 80 000 man som deltog i bland annat försvaret av Frankrike och en rad andra operationer. Efter nederlaget i Frankrike kom ett stort antal polska soldater till tyska fångläger, internerades i Schweiz eller flyttades till Storbritannien. I områden som kontrollerades av Sovjetunionen fängslades och deporterades polska soldater och civila till Gulag, ett system av sovjetiska koncentrations- och arbetsläger, samt även till avlägsna områden. Det förekom även massmord på polska officerare och liknande aktioner i fångelser.

Vid Jaltakonferensen, en överenskommelse mellan Storbritannien, USA och Sovjetunionen om uppdelningen av det tyska rikets landområden, kom Polen efter krigsslutet att hamna under sovjetisk kontroll. Länderna som hamnade i den sovjetiska intressesfären kom att se Jaltakonferensen som ett svek från de allierades sida. Sovjetunionen höll ej de fria demokratiska val i Polen och Jugoslavien som man hade avtalat. Istället manipulerades de för att visa att folken ville ha kommunistiskt styre. Polens landgränser flyttades västerut och de tidigare östra delarna av Polen tillföll Sovjetunionen. Istället fick Polen områden i väster längs floden Oder och Östersjökusten från det tidigare Tyskland. Miljontals människor i både Polen och Tyskland fördrevs till följd av de nya gränserna. Efter ett uppror 1956 avsattes den sovjettrogna regeringen. Oroligheter och strejker kom att prägla åren fram till kommunismens sammanbrott. Fackföreningen Solidaritet, som bildades 1980, kom att organisera motståndet mot regimen. 1989 upplöstes Folkrepubliken Polen och en demokratisk stat utropades. Polen ingick i Warszawapakten till 1991.

Beneluxländerna: Såväl Nederländerna som Belgien och Luxemburg hade i krigets inledningsskede förklarat sig neutrala men ockuperades trots detta 1940 av tyskarna vid deras marsch genom Ardennerna i syfte att invadera Frankrike. De allierade styrkorna, som stod i Frankrike, ryckte in i norra Belgien för att möta tyskarna. Genom en snabb tysk kringgående rörelse genom Ardennerna tvingades dock de allierade trupperna snabbt retirera för att inte bli inringade, och Belgien kapitulerade den 28 maj 1940. I september 1944, några månader efter landstigningarna i Normandie på Dagen D, lämnade de tyska trupperna Belgien och landet befriades av de allierade trupperna. Nya strider kom dock att utspela sig i Belgien under Ardennerlaget i december 1944.

Även Nederländerna drabbades av hårda strider, bl a bombades staden Rotterdam mycket hårt. Den nederländska armén kapitulerade den 14 maj men nederländska trupper i provinsen Zeeland fortsatte att strida mot Wehrmacht till den 17 maj då Tyskland slutförde sin ockupation av hela nationen. Under ockupationen bildades en hemlig motståndsrörelse som bl a försåg de allierade med viktig information. Över 23 000 medlemmar förlorade sitt liv under den kampen. Men svårast var situationen ändå för de nederländska judarna. Precis som judarna i Tyskland och alla andra länder som Tyskland regerade över, blev de skickade till arbetsläger eller förintelsläger. Mellan 100 000 och 110 000 judar förlorade livet men 30 000 judar klarade sig genom att gå under jorden. Motståndsrörelsen hjälpte dem ofta genom att skaffa mat och husrum. Svårast var det för den nederländska befolkningen vintern 1944-1945, som då drabbades av svår hungersnöd. Tusentals människor dog av svält.

Efter kriget fick Nederländerna annektera mark från Tyskland som krigsskadestånd och en operation verkställdes för att förvisa alla tyskar från Nederländerna. Såväl Nederländerna som Belgien förlorade sina kolonier i Asien och Afrika före 1962. Båda länderna inklusive Luxemburg anslöt sig till Nato från starten 1949. När Frankrike lämnade det operativa samarbetet inom Nato flyttade Natos högkvarter och operativa Europaledning till Belgien 1967.

Frankrike: Sedan Hitler 1939 invaderat Polen förklarade Storbritannien och Frankrike krig mot Tyskland. Under 1920- och 1930-talen hade Frankrike byggt Maginotlinjen för att bättre kunna försvara sig mot tyska eller italienska angrepp men inte byggt någon försvarslinje mot Belgien eftersom man inte trodde att någon skulle anfalla genom de täta Ardennerskogarna. I maj 1940 invaderade den tyska armén Belgien och Nederländerna som tvingades att kapitulera. De kvarvarande belgiska trupperna slöt sig till den franska armén och brittiska expeditionstrupper. Tyska armén erövrade emellertid tre övergångar över floden Meuse nära Sedan och avancerade snabbt västerut. Charles de Gaulle lyckades bromsa upp tyskarna och de allierade försökte gå till motattack i slaget om Arras men tyskarna hade inga problem att försvara sig. Härefter följde evakuering av de kvarvarande franska, brittiska och belgiska trupperna den 26 till 28 maj från Dunkerque, Calais och norra Belgien. Vägen till Paris låg nu öppen och den 10 juni flydde den franska regeringen till Bordeaux och förklarade Paris för en öppen stad. Formellt kapitulerade Frankrike den 25 juni. Landet delades in i en tysk ockupationszon i norr och väster och en nominellt oberoende stat i söder med huvudstad i Vichy. Det nya Frankrike, lett av marskalk Pétain, accepterade sin status som en besegrad nation. Charles de Gaulle, som var i London vid kapitulationen, vägrade att erkänna Vichyregimen som legitim och började organisera Det fria Frankrikes styrkor. Flera av de franska kolonierna föredrog de Gaulle framför Vichyregimen. Vichyregimen införde strikta antisemitiska lagar och utländska judar lämnades ut till tyska koncentrationsläger. Totalt deporterades 76 000 judar under Vichyregimen; endast 2 500 av dessa överlevde kriget.

Tidigt på morgonen den 6 juni 1944 inleddes *Operation Overlord*, som var kodnamnet för de allierades invasion av Normandie. Sammanlagt omkring 156 000 man samt 1 700 motorfordon och mängder av övrig utrustning landsattes från luften och från havet på fem olika strandavsnitt: Gold, Juno, Sword, Utah och Omaha. Framryckningen mot Paris försenades av landskapets karaktär, gamla täta jordbankar och häckar som var upp till tre meter tjocka och på 100 till 150 meters avstånd från varandra. Dessa var praktiskt taget ogenomträngliga för såväl sikt, soldater och stridsvagnar som för skott från handeldvapen. Det amerikanska infanteriet tog sig mycket långsamt fram och led stora förluster i sitt avancemang. Tyska trupper hade förts över från östfronten. I mitten av augusti 1944 hade de framryckande allierade styrkorna nått fram till Orléans vid Loirefloden och bara en vecka senare stod man utanför Paris. Tyskarna utrymde Paris utan större strider och Charles de Gaulle höll ett triumftåg in i staden. I mitten av augusti hade amerikanska soldater också landstigit i Sydfrankrike. Dessa styrkor ryckte nu norrut. Vid slutet av 1944 var i stort sett hela Frankrike befriat.

Frankrike, vars landyta till tre femtedelar fram till 1944 varit ockuperat av tyskarna, fick lida svårt under kriget och utarmades bokstavligen på allt som ockupationsmakten kunde föra bort. Marshallhjälpen blev därför av stor betydelse för landets återhämtning. 1945 arresterades många medlemmar av Vichyregimen och åtalades för högförräderi och andra brott. 1944 hade en provisorisk regering bildats i Paris och en ny författning utropades 1946. De instabila koalitioner i parlamentet och svårigheterna att hantera krigen i Indokina och Algeriet ledde till ständiga regeringskriser. Frankrike anslöt sig till Nato redan 1951 men kunde inte acceptera utländskt befäl över franska styrkor och drog sig därför ur det fredstida Natosamarbetet. De stod däremot kvar som medlemmar med löfte om att i krig delta i försvaret av Europa. Först 1993 blev Frankrike en fullvärdig medlem igen.

Storbritannien: Före andra världskriget var Storbritannien med sina jättelika besittningar i Afrika, Asien och Australien den ledande stormakten. Sedan Hitler 1939 invaderat Polen förklarade Storbritannien och Frankrike krig mot Tyskland. Polen krossades brutalt av tyskarna på en månad och i början av 1940 blixtbesattes Danmark, Norge, Nederländerna, Belgien och Luxemburg. Också Frankrike tvingades att kapitulera och Italien gick med på Tysklands sida. Italienarna inledde bland annat en offensiv mot Storbritanniens besittningar i Nordafrika. Storbritannien stod ensamt kvar i kampen mot Nazityskland och den brittiska nationen spände sig till det yttersta. Alla britter berördes. Hemmafronten saknade helt moderna vapen. Hitler beordrade Luftwaffe att slå ut Royal Air Forces men det brittiska flygvapnet lyckades hålla stånd. Med hjälp av ny förbättrad radarteknik kunde det brittiska flygvapnet sätta in sina numerärt underlägsna flygplan vid de ställen de verkligen behövdes. Premiärminister Winston Churchill sade om de brittiska flygarna att "aldrig har så många haft så få att tacka för så mycket". En serie tyska bombanfall, Blitzen, inleddes den 7 september 1940 då Luftwaffe bombade London men även andra orter och som varade till maj 1941. Varendra tunnelbanestation i London var under den värsta tiden fullpackad med sovande människor. Tyskland inledde nu ett ubåtskrig i Atlanten med mål att skära av Storbritanniens livsviktiga sjötransporter och tvinga Storbritannien att kapitulera på grund av brist på råvaror och livsmedel. Trycket lättade för Storbritannien, när Tyskland 1941 flyttade över flygplan och trupper till östfronten och kriget mot Sovjetunionen. Den 7 december 1941 anföll Japan den amerikanska flottbasen vid Pearl Harbor på Hawaii. Fyra dygn efter anfallet förklarade Tyskland och Italien krig mot USA. På detta sätt drogs även USA in i det andra världskriget på de allierades sida. En av vändpunkterna i andra världskriget var slaget vid el Alamein i Egypten november 1942. Först då hejdades den tyska krigsmakten. Storbritannien och dess allierade USA fortsatte efter Nordafrikas erövring, till Europa och invaderade Italien. Vid invasionen av Normandie i Frankrike i juni 1944 påbörjades återerövringen av västra Europa från Nazityskland tillsammans med USA och olika fristyrkor. Efter Sovjetunionens erövring av Berlin och Adolf Hitlers död i april 1945 avslutades kriget i Europa med Tysklands kapitulation. I Stilla havsregionen fortsatte kriget för Storbritannien fram till Japans kapitulation 2 september.

Trots att landet tillhörde segrarmakterna hade kriget tårt hårt på dess resurser, vilket var förståeligt med tanke på den roll som landet fick axla i kriget. Storbritannien var efter kriget mycket fattigt och helt beroende av lån från USA för att återuppbygga sin skadade infrastruktur. Ransoneringen fortsatte även efter krigsslutet. Återuppbyggnaden fortsatte in på 1950- och 1960-talen och man såg början till en modernisering av landet. Med början 1947 avvecklades nästan hela kolonialväldet under de kommande decennierna. Storbritannien gick med i Nato 1949.

Danmark förklarade sig neutralt 1939 men angreps trots detta av tyskarna 1940 som avsåg att samtidigt gå in i Norge. Syftet var att i Norge säkra järnmalmstransporterna från Sverige och att där få flott- och flygbaser för ett anfall mot Storbritannien. Regeringen ställde sig efter protest under tysk administration och bildade en samlingsregering. Men oroligheterna ökade efterhand som motståndsrörelsen växte sig stark. I augusti 1943 upplöste tyskarna regeringen och införde undantagstillstånd. Ockupationsförhållandena hårdnade och allt fler danskar fängslades. Över 6 000 tusen danskar deporterades till tyska koncentrationsläger. Lika många placerades i läger som upprättades i Danmark. De flesta judar lyckades rädda sig genom att fly till Sverige efter att den tyske marinattachén, tillika diplomat, tipsat en ledande dansk politiker om att ingen jude borde vara i sitt hem natten mellan 1 och 2 oktober. Det var då tyskarna beslutat att de danska judarna skulle gripas.

Den tyska ockupationen av Danmark fortsatte fram till krigsslutet 1945. Motviljan mot tyskarna fick till följd att ett stort antal tyska barn dog i danska läger, då danska läkare valde att inte behandla dem. Ca 6 000 barn med dansk moder och tysk fader föddes under och efter krigsslutet.

1953 införde Danmark ett enkammarparlament, Grönland fick en kolonial status och kvinnlig tronföljd infördes. Danmark övergav sin neutralitet efter andra världskrigets slut och blev en av de ursprungliga medlemmarna av Nato och FN 1949.

Island berördes aldrig av den tyska ockupationen. Storbritannien besatte ön i maj 1940 varefter USA tog över 1941. År 1944 under den amerikanska ockupationen utropade Island sin självständighet. Island blev medlem av Nato 1949.

Norge: Även Norge hade förklarat sig neutralt 1939. I likhet med Danmark invaderade tyska trupper Norge i april 1940 men norrmännen gjorde motstånd och detta till trots tvingades Norge kapitulera den 10 juni. Regeringen och kungen flydde till London där en exilregering bildades. En tysk ockupationsmyndighet inrättades som med våld och terror försökte skrämja folket till lydnad. Omkring 35 000 norrmän arresterades och sattes i fängelser och koncentrationsläger i Norge eller deporterades till Tyskland. 60 000 norska medborgare flydde till Sverige för att undkomma nazisternas ockupation. Vidkun Quisling utnämndes till ministerpresident dock utan verklig makt. En väpnad motståndsrörelse uppstod och en mängd sabotageoperationer utfördes. Vid Tysklands kapitulation i maj 1945 fanns ca 370 000 tyska soldater i landet. Efter kriget anklagades över 90 000 personer för att ha gett tyskarna bistånd.

Många av de cirka 10 000 barnen med en norsk mor och en tysk far ("tyskerunger") utsattes för övergrepp under sin uppväxttid. Deras mödrar fängslades eller tvingades till tvångsarbete. Efter kriget användes tyska krigsfångar för minröjning, varvid många omkom.

Kung Håkon återvände från exilen i Storbritannien och Norge räknades till de allierade under andra världskriget. Även om landet varit ockuperat, så hade den relativt stora handelsflottan haft stor strategisk betydelse. Under slutet av 1960-talet upptäcktes Nordsjöoljan, med stora petroleumfyndigheter i Nordsjöns kontinentalsockel som sedan dess bidragit till Norges starka statsfinanser. Norge var en av de grundande medlemmarna i Förenta Nationerna, och norrmannen Trygve Lie blev dess första generalsekreterare. Norge anslöt sig till den säkerhetspolitiska alliansen Nato 1949 med villkoret att utländska militärbaser inte tillåts under fredstid på norskt territorium.

Finland: Andra världskriget innebar mycket lidande för Finlands befolkning. Landet fick uppleva tre krig, två mot Sovjetunionen och ett mot Tyskland: Vinterkriget (november 1939–mars 1940) Fortsättningskriget (juni 1941 - september 1944) och Lapplandskriget (september 1944–april 1945). I vinterkriget angrep Sovjetunionen Finland via Karelska näset och flygbombade Helsingfors. I fredsvillkoren måste Finland på kort tid avträda finska Karelen och Viborg. Sverige hjälpte Finland med den enorma folkförflyttningen och transportererna omfattade ca 1 250 svenska soldater och 500 fordon. Ca 450 000 personer förlorade sina hem. Operationen genomfördes mycket effektivt och blev av stor betydelse för de svensk-finska relationerna.

Fortsättningskriget började 1941 genom att sovjetiskt flyg bombade ett flertal finländska städer. Hitler hade deklarerat att Finland stred på tyskarnas sida och statsministern förklarade då att Finland befann sig i krig; målet var att få tillbaka Karelen med stöd av Tyskland. Framgångarna i kriget uteblev och Sovjetunionen krävde att Finland villkorslöst skulle dra sig tillbaka, vilket man ej var beredd till. Med materiell hjälp från Tyskland lyckades man hålla fronten. Efter det började man försöka att dra sig ur kriget med Sovjetunionen. Den så kallade mellanfreden i Moskva avslutade striderna och fredsavtalet undertecknades i september 1944. I fredsvillkoren krävde Sovjetunionen att tyskarna skulle fördrivas ur Finland samt att det finska kommunistpartiet skulle legaliseras. Stora mängder tyska trupper, materiel och transportmedel fanns vid den tiden stationerade i norra Finland. Mellanfredens krav ledde till Lapplandskriget som pågick till april 1945. Till att börja med förflöt de tyska truppflyttningarna ganska lugnt men de sovjetiska övervakarna ville skynda på processen och krävde från Finlands sida att man omgående skulle påbörja aktiv krigföring mot tyskarna. Anfallen mot Kemi, Torneå och Rovaniemi (ryska anfall?) utgjorde fullskaligt krig. Finska Lappland kom därigenom att lida stora förluster eftersom tyskarna vid tillbakadragandet använde sig den brända jordens taktik och förstörde vad som kom i deras väg av byggnader, broar, färjor och båtar.

Finland hade lyckats undvika ockupation men förhållandet till Sovjetunionen var högst osäkert. En sovjetisk kontrollkommission var stationerad i Helsingfors för att övervaka att villkoren i fredsavtalet följdes. Efter andra världskriget genomfördes en total omläggning av Finlands utrikespolitik där man dels iakttog neutralitet, dels ville ha Sovjetunionens förtroende och ett avtal träffades med Sovjetunionen. VSB-fördraget (*Fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd*) blev basen för ländernas relationer fram till Sovjets upplösning 1992. Den första halvan av 1950-talet kännetecknades av återuppbyggnad efter kriget och hårda villkor för individer såväl som för samhället. VSB-avtalet tvingade Finland att vara ytterst försiktigt i sina relationer med omvärlden. Finland tvingades att betala stora krigsskadestånd men fick samtidigt en stor handelspartner. Utrikeshandeln med Sovjetunionen var av stor vikt för den finländska industrin och när Sovjetunionen stod inför upplösning drabbades Finland av en svår konjunkturedgång. Finland har sedan 1990 närmast sig Nato.

Estland: Efter oktoberrevolutionen i Ryssland utropade Estland i februari 1918 självständighet, vilken befastes genom det estniska frihetskriget och erkändes av Ryssland genom fredsfördraget i Dorpat (Tartu) i februari 1920. Efter Polens sammanbrott 1939 under inledningen av andra världskriget krävde Sovjetunionen flyg- och flottbaser på estniskt territorium. Den estniska statsledningen tvingades acceptera detta. Efter att sovjetiska trupper ockuperat hela Estland installerades en sovjetvänlig regering. Ett nytt parlament utsågs, till vilket enbart kommunister kunde väljas. Detta parlament proklamerade sedermera Estlands införlivning i Sovjetunionen. Genom anslutningen till Sovjet ombildades Estland till en sovjetrepublik - Estniska SSR - 21 juli 1940. Mellan 1941 och 1944 ockuperades Estland av Tyskland tills det åter ockuperades och annekterades av Sovjetunionen 1944. Sverige var bland de första länderna att erkänna Estland som en del av Sovjetunionen.

Estland deklarerade på nytt sin självständighet den 20 augusti 1991. Självständigheten erkändes av Sovjetunionen i september 1991, men de sista ryska styrkorna lämnade landet först i augusti 1994. Efter detta har Estland strävat mot integration med Västeuropa, vilket har lett till att landet blev medlem i Nato 2004 liksom i Europeiska Unionen.

Lettland: Under lång tid styrdes Lettland av främmande regimer och först på 1800-talet började landet kallas Lettland. Liksom i grannländerna Estland och Litauen växte en självständighetsrörelse fram under 1800-talet. I november 1918 utropade sig Lettland självständigt från Ryssland och fick sin frihet i augusti 1920.

I juni 1940 införlivades landet med Sovjetunionen. 1941 intog tyska trupper Lettland innan Sovjetunionen 1944 tog tillbaka Lettland och åter gjorde det till en del av Sovjetunionen. Under den tyska ockupationen utrotades en stor del av den judiska befolkningen liksom i de övriga två baltiska staterna.

I augusti 1991 utropade Lettland på nytt sin självständighet, vilken erkändes av Sovjetunionen i september 1991. Det är idag en parlamentarisk demokrati med ett flerpartisystem. Sedan självständigheten är det kommunistiska partiet förbjudet. Lettland är sedan 2004 medlem i Europeiska Unionen och i militäralliansen Nato.

Litauen: Republiken Litauen bildades efter första världskriget, genom Versaillesfreden. I slutet av 1930-talet tvingades Litauen att gå med på sovjetiska truppers närvaro i landet. Vid inledningen av Operation Barbarossa 1941 intog tyska trupper Litauen, en ockupation som varade fram till 1944. Landet invaderades av Sovjetunionen i slutet av andra världskriget, ockuperades och tvingades bli en del av unionen fram till dess fall.

Långt in på 1950-talet fanns reguljära förband som uppstått ur den tidigare litauiska armén - Skogsbröderna och under 1960-talet verkade motståndsrörelsen i form av olika studentgrupper. Under 1980-talet samlades krafterna för ett fritt Litauen inom rörelsen Sajudis med Vytautas Landsbergis som en av ledarna. Den 11 mars 1990 deklarerade Litauen, som den första av sovjetrepublikerna, på nytt sin självständighet. Litauen erkändes först av Island 1991 och sedan även av Sovjetunionen samma år. I mars 2004 blev Litauen medlem i Nato och i maj 2004 medlem i Europeiska Unionen.

Ungern: Under andra världskriget deltog Ungern på axelmakternas sida. Regeringen vägrade dock att låta Tyskland deportera judarna från Ungern varför Ungern ockuperades av tyska trupper på våren 1944. Hitler tillsatte en marionettregering bestående av medlemmar i det ungerska nazistpartiet Pilkorsarna och sände samtidigt Adolf Eichmann till Budapest för att ombesörja deporteringen av de ungerska judarna. Det var under denna tid som Raoul Wallenberg var verksam i Budapest.

Efter att sovjetiska trupper frigjort Ungern från tyskarnas ockupation tillsattes en provisorisk regering 1945–1946. Sovjetunionen tog under slutet av kriget 600 000 ungrare som krigsfångar, vilka bortfördes som tvångsarbetare. Mellan 1946 och 1948 genomdrevs en omfattande sovjetisering av landet genom hot och terror. Säkerhetspolisen blev den mest avskydda i Östeuropa. Regimens motståndare fängslades varav en del avrättades och Folkrepubliken Ungern utropades 1949. Ungernrevolten bröt ut 1956, men slogs brutalt ner av sovjetiska trupper efter att bland annat premiärministern Imre Nagy verkat för att ta ut Ungern ur Warszawa-pakten och göra landet alliansfritt. Fler än två tusen sovjetiska stridsvagnar vällde in i landet, Man skulle ”hjälpa Ungern mot fascistisk, kontrarevolutionär terror”. 2 000 ungrare dödades och 200 000 flydde till Österrike och sedan vidare till andra länder. Även om Ungernrevolten inte infriade de förväntningar som fanns i stort, ledde det till att Ungern redan under tidigt 1960-tal i jämförelse med övriga länder i den sovjetiska intressesfären kunde avvika från den sovjetiska linjen och i stället bli en mer självständig stat. Ungern var en socialistisk enpartistat fram till 1989 då kommunistpartiet avvecklades. Den ungerska regeringen beslutade 1989 att montera ner järnridån. Denna händelse ledde senare till att de sovjetstödda regimerna inom östblocket också föll. Den 23 oktober 1989, på minnesdagen av 1956 års revolt, utropades Ungern till republik. Året därpå (1990) hölls det första fria valet i Ungern. Landet kvarstod i Warszawa-pakten till 1991 och blev 1999 medlem i Nato.

Jugoslavien invaderades 1941 av tyskarna och delades upp efter kapitulationen. Vissa områden blev självständiga och andra kom att tillhöra redan befintliga stater. Delar av den slaviska befolkningen ersattes med tyskar. En organiserad motståndsrörelse, četnikerna, bildades under ledning av Mihailović. Deras mål att återinföra den serbiska monarkin och skapa ett Storserbien ledde till att många muslimer, judar och romer fick sätta livet till. Josip Broz Tito, startade 1941 den kommunistiska partisanrörelsen som bortsåg från etniska skillnader vilket gjorde att rörelsen vann gehör hos folket. De allierade samarbetade med Tito och Röda armén tågade in i Belgrad tillsammans med Tito år 1944.

Socialistiska förbundsrepubliken Jugoslavien bildades efter andra världskriget och existerade från 1945 till 1992. Jugoslavien fick en ny indelning i sex republiker: Slovenien, Kroatien, Serbien, Makedonien, Bosnien-Hercegovina och Montenegro. Tito blev republikens regeringschef från 1945 och från 1953 president i den Jugoslaviska socialistiska federationen. Tito ville uppnå enighet mellan Jugoslaviens olika folk, där många grupper hade bekämpat varandra under det andra världskriget, men lyckades aldrig helt överbrygga splittringen mellan dem. När president Tito dog 1980 svepte en våg av nationalism över forna Jugoslavien i det vakuum som han lämnade efter sig, där varje folkgrupp framför allt såg till sitt eget bästa i politiska frågor.

1988 höll Slobodan Milošević, då ordförande för den serbiska republikens kommunistparti och ledande inom det jugoslaviska kommunistpartiet, ett tal där han beskrev hot från fiender utom såväl som inom Jugoslavien och att han var redo för strid. År 1991 utropade Kroatien och Slovenien sin självständighet vilket blev startskottet för inbördeskrig och väpnade konflikter på flera platser. De krig som pågick mellan 1991 och 2001 brukar kallas de Jugoslaviska krigen. Belägringarna av städerna Mostar 1992 och Sarajevo 1992-1996 kan nämnas som exempel. Staden Srebrenica blev under några dagar i juli 1995 skådeplats för det värsta folkmordet i Europa sedan Förintelsen trots att Srebrenica sedan 1993 var en skyddad zon under FN:s beskydd. FN-styrkan var för liten och fick inget stöd av Nato trots enträgen begäran. De kunde inte stå emot den anfallande bosnienserbiska armén. Under 1990-talet kom Nato att delta aktivt i strider i forna Jugoslavien. Jugoslavien stod utanför Warszawapakten.

Grekland: Den tyska ockupationen 1941 kom att bli en av de svåraste tider Grekland haft. Folket svalt, många avrättades och halva den judiska befolkningen skickades till koncentrationsläger. De motståndspartier som bildats under ockupationen slogs både mot tyskarna och varandra och fortsatte även sedan att tyskarna drivits bort 1944. Det regerande högerpartiet öppnade eld mot kommunistiska demonstranter vilket blev början till det inbördeskrig som följde. Eftersom USA motarbetade kommunismens utbredning i Europa under det kalla kriget, understödde man det styrande högerpartiet med pengar och vapen för att kommunisterna inte skulle kunna återhämta sig. Kommunistpartiet förbjöds, och man var tvungen att ha ett speciellt dokument där man intygade att man inte sympatiserade med partiet om man ville kunna rösta och arbeta. 1949 tog inbördeskriget slut. Högern segrade men Grekland var i fruktansvärt dåligt tillstånd och nästan en miljon greker emigrerade. 1952 blev Grekland medlem i Nato.

1960-talet var en tid av stark, ömsesidig misstänksamhet mellan högern och vänstern. Partierna avlöste varandra och anklagelser om valfusk förekom. 1967 skulle nya val hållas, men i stället övertogs makten av en militärjunta. Den nya regimen införde ett skräckvälde, där oliktankare fängslades och torterades och hård censur infördes med strikt kontroll av befolkningen. Cypern, med sin genom historien blandade befolkning av grekcyprioter och turkcyprioter, låg vid denna tid under brittiskt styre men beviljades 1960 självständighet under ledning av ärkebiskop Makarios som president och en turkisk vicepresident. Inre stridigheter blossade emellertid upp mellan turkcyprioter och högerorienterade grekcyprioter. 1973 demonstrerade studenter i Aten mot militärjuntan och regeringens tankers stormade universitetet. Säkerhetspolisens chef, som nu tog makten, planerade att mörda Cyperns president och förena landet med Grekland. Men planerna slog slint då Makarios flydde och turkarna svarade genom att erövra en stor del av Republiken Cypern. Det turkiska ingreppet ledde till en fördrivning av hundratusentals cyprioter och inrättandet av en särskild turkcypriotisk politisk enhet i norr. Motsättningarna mellan socialistpartiet Pasok och högerpartiet Ny Demokrati fortsatte under de kommande decennierna och partierna avlöste varandra vid makten. Monarkin avskaffades efter en folkomröstning 1973. I anslutning till Cypernkrisen begärde Grekland utträde ur Nato i protest mot Natos oförmåga att bidra till en rättvis lösning men återinträdde 1980.

Bulgarien: När andra världskriget bröt ut i september 1939 förklarade sig Bulgarien neutralt. Kung Boris sade nej till att ingå i pakter med andra länder, så även till en biståndspakt med Sovjetunionen i november 1940 som skulle ge Sovjet en flottbas i Bulgarien. Frankrikes fall sommaren 1940 innebar att det tyska trycket på balkanstaterna ökade. I december 1940 inleddes samtal med Tyskland eftersom tyskarna planerade att anfalla Grekland. I mars 1941 undertecknade premiärministern Tremaktspakten med Tyskland i Wien och därefter kunde tyska trupper transporteras genom Bulgarien på väg till Grekland. Bulgarien hade nu anslutit sig till axelmakterna. Efter att tyskarna anfällt och ockuperat Grekland i april 1941 fick Bulgarien delar av krigsbytet, bl a västra Thrakien och stora delar av jugoslaviska Makedonien med staden Saloniki. Kungen var fortfarande angelägen att Bulgarien skulle behålla så stor handlingsfrihet som möjligt. Bulgariska trupper skulle inte delta i kriget mot Sovjetunionen utan fick istället avlösa tyska trupper placerade i det ockuperade Jugoslavien. Kungen kunde också avvisa tyska propåer om att deportera Bulgariens judar till förintelsläger även om livet för judarna hade försvårats på många sätt och många satts i arbetsläger. I de nyligen ockuperade områdena i Thrakien och Makedonien kunde dock tyskarna deportera judar obehindrat.

I augusti 1943 möttes kung Boris och Hitler i Berlin men kungen avled kort därefter i en hjärtsjukdom. Ett regentskapsråd tillsattes under ledning av premiärministern. Mot slutet av året utsattes huvudstaden Sofia för de första flygbombningarna från de allierades sida och rådet började överväga hur Bulgarien kunde dra sig ur kriget. Hemliga kontakter med USA gjorde dock klart att villkoret var svårsmält: villkorlös kapitulation. Rådet befarade att bulgarerna inte skulle gå med på att uppge Makedonien och Thrakien, dessutom fanns det tyska trupper i landet. Efter sovjetiska påtryckningar ombads tyskarna i juli 1944 att dra bort sina trupper från Varna. Den 17 augusti förklarade sig Bulgarien vara neutralt och krävde den 25 augusti att alla tyska trupper skulle lämna landet. Då fanns Röda armén redan i Rumänien och den 30 augusti förklarade Sovjetunionen att de tänkte strunta i Bulgariens neutralitetsförklaring. Den 5 september förklarade Sovjetunionen krig mot Bulgarien. Den 7 september hade alla tyska trupper lämnat landet och samma dag förklarade Bulgarien krig mot Tyskland från följande dag. Trots det korsade Röda armén den 8

september Donau och ockuperade huvudstaden Sofia den 17 september. Vänsteroppositionen Fosterlandsfronten lyckades tillsammans med krigströtta soldater den 9 september ta kontrollen över krigsministeriets byggnad och några timmar senare hade regeringen störtats. Bulgariens armé deltog nu i kriget mot Tyskland och tillsammans med Röda armén fortsatte de genom Ungern och in i Österrike. Bulgarien kunde under kriget rädda cirka 50 000 judar från att hamna i koncentrationsläger.

Fosterlandsfronten bildade en ny regering, som bestod av företrädare för olika partier. Kommunisterna blev i praktiken det dominerande partiet i regeringen. Genom deras kontroll av inrikes- och justitieministerierna kunde de bygga upp en ny polis, folkmilisen, och nya "folkdombstolar", som användes för att rensa ut politiska motståndare. Kommunistpartiet var till en början mycket populärt, liksom Sovjetunionens närvaro i landet. En viktig motkraft mot kommunisterna var det splittrade men inflytelserika agrarpartiet som delvis ingick i Folkfrontsregeringen. Efter valet 1945 tillträdde en ny regering ledd av kommunisterna och 1946 hölls folkomröstning om monarkin, som ledde till att Bulgarien utropades som republik. En nationalförsamling valdes med uppgift att utarbeta en ny författning, där kommunisterna såg till att få stor majoritet. Bulgarien utropades nu till folkrepublik och alla partier inom Folkfronten tvingades erkänna kommunistpartiets ledande roll. Agrarpartiet fortsätta att existera som separat parti, på grund av dess traditionellt starka ställning bland bönderna men fick endast begränsat inflytande eftersom den verkliga makten låg hos kommunistpartiet. Förhållandet till det sovjetiska systemet var fortsatt mycket nära och Bulgarien omformades till en planekonomi. 1949 kom den första femårsplanen, som syftade till att industrialisera ekonomin och minska jordbrukets betydelse. Jordbruket kollektiviserades, delvis under hårt motstånd. 1960- och 1970-talen gav ett ökande välbefinnande, landet gynnades av handeln inom östblocket i Comecon. De etniska minoriteterna i landet utsattes för krav på assimilering. Muslimska bulgarer med turkiska namn tvingades byta till slaviska namn i början av 1970-talet. De som vägrade blev straffade. Under 1980-talet tillämpades denna politik även mot Bulgariens turkiska minoritet och bulgarieturkar tvingades byta till bulgariska namn och användning av turkiska i offentliga sammanhang förbjöds. Assimilationspolitiken mötte motstånd, som vid flera tillfällen slogs ned med hjälp av militären. 1980-talet innebar svårigheter för den bulgariska ekonomin. I likhet med övriga planekonomier i Östeuropa, hade landet svårt att hänga med i den tekniska utvecklingen. Även utrikeshandeln gick dåligt och landet drogs med en stor utlandsskuld. De sovjetiska idéerna om glasnost spreds till folket, som hade tillgång till sovjetisk TV. I slutet av 1980-talet bildades oppositionsgrupper med krav på politiska reformer och åtgärder mot miljöförstöringen i landet. Även den turkiska minoriteten protesterade. Regeringen svarade med att tillåta turkar att emigrera till Turkiet. Den nya ledningen för kommunistpartiet utlovade ökad demokrati och bad om ursäkt för den politik som förts mot den turkiska minoriteten. Ett socialt råd med representanter för olika politiska grupperingar bildades för att nå enighet om hur demokratiseringen i landet skulle gå till.

Kommunistpartiet nedmonterade i snabb takt sin maktapparat, och skrivelsen i författningen om kommunistpartiets ledande roll togs bort. Ett antal politiska och ekonomiska reformer genomfördes under 1990, och i juni hölls det första parlamentsvalet med flerpartisystem. Socialistpartiet (fd kommunistpartiet) behöll dock egen majoritet i det nya parlamentet. Politiska oroligheter 1989 och 1990 sammanföll med ekonomisk kris som bl a berodde på massemigrationen av turkar och Comecons sammanbrott. Regeringen genomförde flera viktiga ekonomiska reformer, som medförde att Bulgarien fick ekonomiskt stöd från EG, föregångare till EU, och Världsbanken. Reformerna fortsatte, till stor del under påtryckningar från internationella finansinstitutioner, men inte i den takt som planerat och som utländska långgivare önskade. Efter ytterligare regeringsombildningar återkom Bulgariens exkung Simeon som ledare för den nybildade Nationella rörelsen Simeon II. Med stöd av Rörelsen för rättigheter och friheter bildades en regering med exkung Simeon som premiärminister. Simeon lovade att höja levnadsstandarden, förbättra ekonomin och bekämpa korruptionen. 2004 blev Bulgarien medlem av Nato. Parlamentsvalet 2005 gav ingen tydlig majoritet för något parti och efter långa förhandlingar bildades en koalition av Socialistpartiet, Nationella rörelsen Simeon II och Rörelsen för rättigheter och friheter.

Rumänien förklarade sig till en början neutralt men allierade sig med Nazityskland i hopp om att få tillbaka de områden som avträttats till Sovjetunionen. Rumänien hade efter första världskriget erhållit stora landområden från Ungern och ryska Moldavien och bildat ett Stor-Rumänien, men tvingades 1940 efter påtryckningar att återlämna stora delar därav. När Nazityskland i juni 1941 anföll Sovjet passade Rumäniens diktator Ion Antonescu på att åter ockupera Moldavien. Rumänska trupper anslöt sig till Wehrmacht i attacken mot Sovjetunionen, och även sedan man återfått de förlorade områdena fortsatte de rumänska styrkorna längre in i Sovjet trots protester från rumänska politiker. Detta innebar att delar av tyska armén nu kunde grupperas i Rumänien inför angreppet på Sovjetunionen, Operation Barbarossa. I juni 1941 anföll Tyskland sin tidigare bundsförvant Sovjetunionen. Enligt Tysklands Führer Adolf Hitler innebar kriget mot Sovjetunionen ett ideologiskt förintelsekrig och den "judisk-bolsjevikiska intelligentian" måste undanröjas. Efter de framryckande tyska arméerna följde mobila insatsgrupper. Dessa fick i uppdrag att mörda judar, romer, partisaner, politiska kommissarier, så kallade politruker, och andra personer som ansågs utgöra ett hot mot Tredje rikets säkerhet. Initialt mördades endast män, men i augusti 1941 gavs order om att

massmordet även skulle inbegripa kvinnor och barn. Mellan juni och december 1941 mördades mellan 500 000 och 800 000 judiska män, kvinnor och barn.

Hitler erövrade stora områden i Sovjetunionen och orsakade stora förluster för röda armén, men misslyckades i sina övergripande strategiska mål att besegra Sovjetunionen i ett blixtkrig. Han förväntade sig att Sovjetunionen skulle kapitulera inom bara fem månader. Operation Barbarossa var den största militära operationen i mänsklighetens historia både till styrkornas storlek och antalet dödsoffer. Dess misslyckande var en vändpunkt i Tredje rikets framgångar och tvingade fram fortsatta tyska offensiva operationer på östfronten. 1942 inleddes nästa offensiva fas för tyskarna som kom att kulminera med det avgörande tyska nederlaget i slaget vid Stalingrad. 1943 satte Hitler sitt hopp till slaget vid Kursk som också det blev ett misslyckande.

Sommaren 1944 närmade sig sovjetiska trupper Rumäniens gränser och pressade tyska styrkor framför sig. Trots påtryckningar höll Antonescu fast vid sin allians med Hitler och nekade att begära vapenstillestånd. I slutet av augusti 1944 avskedades och arresterades han. Den politiska majoriteten ville byta sida och Rumänien förklarade istället Tyskland krig. Under augusti iscensatte Rumänska armén en offensiv mot nazikontrollerade Ungern, Tjeckoslovakien och Österrikes huvudstad. Fram till maj 1945 hade Rumänien befriat dessa länder från axelmakterna. Under hösten 1944 hade Röda armén trängt in i Rumänien, och i slutet av 1944 var Rumänien ockuperat av Sovjetunionen, efter att Sovjetunionen krävde mer land, något som Rumänien inte gick med på. En prosovjetisk regering tillsattes den 6 mars 1945, då Rumänien kontrollerades av Röda armén.

Efter andra världskriget fick Rumänien åter avträda landområden till Sovjetunionen men fick tillbaka områden från det ungerska riket. Rumänien hamnade i sovjetiska intressesfären och blev en del av östblocket med en kommunistisk enpartistat. 1965 kom Nicolae Ceaușescu till makten och distanserade Rumänien från den sovjetiska maktsfären med en delvis egen utrikespolitik. Ett samarbete påbörjades med Renault för personbilar under namnet Dacia och även tillverkning av passagerarflygplan på licens. Rumänien var den första staten i östblocket, förutom Sovjetunionen, som upptog diplomatiska relationer med det dåvarande Västtyskland 1967. Ceaușescus storslagna planer och byggen med Presidentpalatset i Bukarest stod i kontrast till den utbredda fattigdom som befolkningen levde i med stora problem ekonomiskt och socialt. Omdaning av landet innebar stor förändring av gamla samhällen och gick särskilt hårt åt befolkningen i Transsylvanien. Säkerhetspolisen, Securitate, kontrollerade och förföljde medborgarna. Tillstånd krävdes för att inneha skrivmaskin. Samtidigt genomfördes årliga propagandaföreställningar vid större nationella firanden. Efter östblockets sammanbrott föll diktaturen i december 1989 under en våldsam revolution och Ceaușescu avrättades tillsammans med sin fru. Under 1990-talet hamnade landet i en svår ekonomisk kris, och de problem efter ransonering och skrytbyggen som skapades av den gamla regimen blev svårlösta. Rumänien ansökte om associationsavtal med Europeiska gemenskaperna i november 1992 och blev associerat kandidatland till Europeiska unionen 1995.

Neutrala stater (förutom Sverige)

Schweiz: Under andra världskriget hävdade Schweiz officiellt att landet var neutralt. Regeringen befarade angrepp såväl från Italien som från Nazityskland. Landet mobiliserades rekordsnabbt och hade en armé på 500 000 man. Planen var att vid ett angrepp dra sig tillbaka till Alperna och bedriva ett utdraget försvarskrig, vilket skulle göra en invasion alltför kostsam för angriparen. Under Tysklands invasion av Frankrike 1940 flög tyska flygplan ofta över Schweiz. Under maj-juni sköt Schweiziska flygvapnet ned 11 tyska flygplan – majoriteten av dessa med hjälp av stridsflyg inköpta från just Tyskland. Under sensommaren 1940 fanns en tysk invasionsplan för Schweiz ("Operation Tannenbaum"), vilken dock aldrig genomfördes. Under krigsslutet, 1944-1945, bombade amerikanskt flyg vid flera tillfällen av misstag Schweiziska städer. Under krigsåren vägrades över 24 000 hjälpsökande inresa till Schweiz. Ett mindre nazistiskt parti förespråkade anslutning till Stortyskland, dock helt utan framgång. Efter världskriget höll Schweiz fast vid neutraliteten i utrikespolitiken. Alplandet omfattades av Marshallplanen. Samtidigt profilerade sig landet som en knutpunkt för internationellt samarbete genom att vara säte för bland annat flera av Förenta Nationernas underorgan.

Spanien förhöll sig neutralt under andra världskriget, även om landet till en början intog en protysk hållning. För att gå in i kriget på tysk sida krävde Franco bland annat mat, krigsmateriel, Gibraltar och Franska Nordafrika, vilket tyskarna inte kunde acceptera. Landet var efter inbördeskriget 1936-1939 isolerat av omvärlden och låg på många områden långt efter i utvecklingen, speciellt inom jordbruk och industri. Efter andra världskrigets slut lyckades Spanien bryta sig ur isoleringen genom att tydligt närma sig USA; redan år 1953 slöts Madridpakten där amerikanerna erhöll rätt att använda flyg- och flottbaser samt att sätta upp sändare för Radio Free Europe. 1982 anslöt sig Spanien till Nato.

Portugal: Från 1932 styrdes Portugal diktatoriskt av Antonio de Oliveira Salazar. Han kallade sin regim för *Estado Novo*, den nya staten som kännetecknades av korporativism och katolsk konservatism. Salazars polis PIDE höll

befolkningen i schack vilket också bidrog till att hålla landet samman. Portugal förhöll sig neutralt i både spanska inbördeskriget och andra världskriget. I december 1961 annekterade Indien de portugisiska enklaverna Damão och Diu. Då hade uppror redan utbrutit i Angola. Salazar hade dock inte för avsikt att ge de afrikanska kolonierna oberoende. Tvärtom uppmuntrades portugiser att bosätta sig i kolonierna. 1968 fanns 140 000 soldater i Afrika och militärutgifterna motsvarade 40 % av statsutgifterna. 1975 upphörde Moçambique och Angola att vara portugisiska kolonier. Portugal har tillhört Nato sedan 1949.

Irland stod neutralt under hela andra världskriget vilket på Irland brukar kallas för "The Emergency" men man hjälpte de allierade med väderleksrapporter och mycket annat som fick stor betydelse för deras krigföring. Det fanns emellertid grupperingar inom riket, främst IRA, som stödde Nazi-Tyskland. Stödet grundades dock främst på hatet mot Storbritannien och inte på att man var särskilt vänligt inställd mot tyskarna. Tyskarna försökte utnyttja dessa spänningar, men det kom aldrig till någon samverkan av betydelse. Det brittiska Nordirland stred på de allierades sida.

Efterkrigstiden kom att präglas av att katolska kyrkan slog hårt vakt om sina dogmer och rättigheter jämte inrättningar av skilda slag. En ny konstitution antogs 1949 som gjorde Irland till en fullt självständig republik. Under 1950-talet fick många jordbrukare ge upp sina jordbruk på grund av olönsamhet och flytta till städerna. Lönerna var låga och arbetslösheten hög. Människor tvingades bo i slumkvarter och många emigrerade till USA. 1960-talet betydde ett kortare uppsving i den irländska ekonomin och emigreringen avstannade. Genom stora ekonomiska satsningar på jordbruk och industri uppnåddes en högre levnadsstandard. Det sociala skydds nätet byggdes ut och slumkvarter ersattes med hyreshus. Oljekrisen 1973 slog hårt mot den utlandsberoende irländska ekonomin som dels drabbades av räntorna på de utlandsskulder som finansierat investeringarna på 1960-talet och dels av höga energikostnader, då elektriciteten huvudsakligen framställdes genom oljekraftverk. Arbetslösheten steg till 20 %. På Nordirland pågick samtidigt konflikten "the Troubles" mellan å ena sidan republikanska grupper, främst bestående av katoliker som ville integrera den brittiska provinsen Nordirland med republiken Irland, och å andra sidan Storbritannien samt lojalistiska grupper, främst bestående av protestanter, som motsatte sig detta. Konflikten drabbade även Irland då Storbritannien stängde av delar av sin landgräns och vägarna över densamma samtidigt som utländska företag inte vågade investera i landet. 1998 fick Nordirland självstyre med en regering där både lojalister och republikaner deltar.

Under slutet av 1980-talet påbörjades flera reformer som kom att få betydelse för irländskt näringsliv och samhälle. För första gången hade Irland en invandring istället för utvandring och den katolska kyrkans inflytande minskade, skilsmässor tilläts för första gången. Irland är inte fullvärdig medlem av Nato men ingår sedan 1999 i ett partnerskap med alliansen, PFP (Partnership for peace).

USA:s engagemang vid andra världskrigets utbrott kan närmast betecknas som ointresse. De flesta amerikaner önskade inget närmare samarbete med Europa. Många amerikaner hade en känsla av att de blivit lurade in i första världskriget. Utan president Roosevelts försök att rycka upp det amerikanska folket till handling hade demokratin i Europa gått sin undergång till mötes. Liksom Winston Churchill varnade Roosevelt tidigt för den nazistiska faran. De antinazistiska stämningarna i USA växte dock när de stora judeförföljelserna sattes igång i Tyskland. Indignationen häröver blev våldsam. Roosevelt-administrationen slöt i september 1940 ett avtal med Storbritannien om att förse landet med krigsförnödenheter. I gengäld fick USA tillgång till sjö- och flygbaser i Newfoundland, Bermuda, Bahamasöarna och Jamaica (dessa områden tillhörde det brittiska kolonialväldet). Det japanska kejsardömet hade ingått avtal med Nazityskland. USA samarbetade med Storbritannien i Stilla havet. Spänningen mellan Japan och USA ökade. I december 1941 gav japanerna order att anfalla Pearl Harbor. Den tyska krigsförklaringen följde därpå den 11 december och därmed vändningen i USA. Det första offret för anfallet på Pearl Harbor var den amerikanska isolationismen. De stora demokratierna kunde nu förena sina krafter i kampen och besegradet av axelmakterna. USA:s insatser utkämpades dock huvudsakligen mot Japan och i Stilla havet.

Den amerikanske generalen Dwight D. Eisenhower utnämndes till överbefälhavare över styrkorna i Medelhavsregionen genom det 1942 nybildade högkvarteret för de allierade styrkorna, Allied Forces Headquarters. Amerikanerna deltog bl a i striderna i Nordafrika och medverkade vid invasionen av Italien och Sicilien. I december 1943 utsågs Eisenhower till överbefälhavare för de allierades operationer i Europa och 1944 till överbefälhavare för högkvarteret för de allierades styrkor. I dessa positioner fick han i uppdrag att planera och genomföra de allierades invasion av Normandie, *Operation Overlord* 6 juni 1944, befrielsen av Västeuropa och invasionen av Tyskland. Amerikanska styrkor deltog aktivt i dessa krigshändelser. Eisenhower själv var i begynnelsen dock inte säker på att invasionen skulle lyckas. En månad senare inleddes invasionen av södra Frankrike. Eisenhower hade nu högsta befäl över alla de allierades trupper och Paris befriades i augusti 1944. Intensiva strider utkämpades i såväl Ardennerna (Belgien) som i Stilla havet under hösten 1944. Våren 1945 landsteg USA på Filippinerna och inledde de avgörande slagen om Iwo Jima och Okinawa samtidigt som hårda strider utspelades mellan Röda Armén och Nazityskland om Berlin. Med Hitlers självmord och Tysklands kapitulation upphörde krigshandlingarna i Europa. Segern utropades den 8 maj 1945 av västmakterna och den 9 maj av Sovjetunionen.

I Stilla havet fortsatte striderna att rasa. USA:s president Franklin D. Roosevelt hade avlidit och den nye presidenten, Harry S. Truman, gav order om att det nya vapnet, atombomben, skulle fällas över Japan. Ca 200 000 människor dog de närmsta timmarna och mellan 150 000 och 200 000 ytterligare dog av svält, törst och brännskador, främst kvinnor och barn. Efter atombombningarna av städerna Hiroshima och Nagasaki samt Sovjetunionens krigsförklaring och snabba erövringar av japanska besittningar i Kina och Korea kapitulerade även Japan inför övermakten, den 15 augusti 1945, men kapitulationen skrevs på först 2 september av den japanske generalen Umezu.

Det andra världskriget var den mänskliga historiens största konflikt. Uppemot 85 miljoner människoliv gick förlorade, däribland alla de som dog på grund av terrorn (koncentrationsläger, terror-bombningar och andra krigshandlingar). Förenta Nationerna bildades den 24 oktober 1945 som följd av en konferens i San Francisco under perioden april–juni.

Andra världskriget avlöstes av kalla kriget, konflikten och maktkampen mellan främst USA och Sovjetunionen, och två skilda politiska system, under den senare halvan av 1900-talet.

Nordatlantiska fördragsorganisationen (förkortat **Nato**; *North Atlantic Treaty Organization*, även känd som Atlantpakten är en militär allians som fastställdes genom undertecknandet av det Nordatlantiska fördraget den 4 april 1949. Fördragsorganisationen, igångsatt 1951, utgör ett system med kollektivt försvar där dess medlemsstater är överens om att ömsesidigt försvara varandra mot yttre angrepp.

Warszawapakten, officiellt *fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd* var en militärallians som existerade 1955–1991 bestående av länder i östblocket. Alliansen bildades den 14 maj 1955 som en motvikt till västmakternas Nordatlantiska fördragsorganisation (Nato). Officiellt var den ett frivilligt militärt samarbete mellan de kommunistiska staterna i Östeuropa och Sovjetunionen, men kontrollerades i praktiken av Moskva.

Av Leona Jäger Clarstedt, tidigare kanslichef för SLFK. Maj 2018.

Källor: Wikipedia